

Список використаних джерел

1. Йовенко Л. І. Традиційне родинне виховання українців: навч. посіб. Умань. Софія, 2010. 239 с.
2. Концепція «Нова українська школа»: затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
3. Олійник І. Родинно-сімейне виховання. Виховна робота в школі. 2016. №1. С. 2-13.
4. Про освіту: Закон України від 05.10.2017 №2145-VIII. URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2231/>
5. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка: навч.-метод. посіб. Київ. ІЗМН, 1997. 232 с.

Горецька Олена,

кандидатка психологічних наук,

доцентка,

Бердянський державний педагогічний
університет

ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Сучасна парадигма освіти одним із стратегічних пріоритетів визначає розвиток творчої особистості, для чого в період молодшого шкільного віку створюються сприятливі умови щодо особистісної творчої самореалізації, формування життєвих компетентностей дитини.

Однією з найактуальніших у теорії і практиці початкової освіти є проблема пізнавальної активності молодших школярів, оскільки вона виступає необхідною умовою формування їх розумових якостей, ініціативності, самостійності, творчості, вмотивованості.

Проблемі розвитку пізнавальної активності в дітей присвячено досить багато досліджень: її сутність, структуру, типи розкрили у своїх

працях Д. Богоявленська, Г. Костюк, В. Котирло, І. Лернер, О. Матюшкін, О. Поддьяков та інші; шляхи, засоби, методи організації та здійснення дослідницької діяльності учнями розглянуто в роботах Ю. Бабанського, Н. Бібік, В. Бондаря, А. Богуш, Н. Лисенко, М. Марусинець, , О. Пометун, О. Савенкова, О. Савченко, І. Сущенко, І. Стеценко, К. Щербакової та інших.

Вчені розглядають пізнавальну активність як діяльнісно-творчий стан особистості; як характерологічну рису особистості, яка формується на основі внутрішньої потреби та реалізації в певному виді діяльності [6].

Структура пізнавальної діяльності включає пізнавальний інтерес, пізнавальні здібності та пізнавальну активність. Пізнавальний інтерес вважається одним із провідних мотивів, який спонукає дитину до пізнання, до більш детального вивчення об'єкта, вміння побачити приховані властивості. Під впливом пізнавального інтересу діяльність дітей стає набагато продуктивнішою. Пізнавальний інтерес характеризується зацікавленістю, допитливістю. Саме допитливість породжує пізнавальний інтерес як стійку внутрішню якість особистості. Другим компонентом структури пізнавальної діяльності виступають пізнавальні здібності – це стійкі індивідуально-психологічні властивості, які є необхідною внутрішньою умовою успішної діяльності. Пізнавальні здібності дитини проявляються в умінні спостерігати, ставити запитання, точно виділяти найбільш характерні особливості, властивості предметів, в умінні швидко вирішувати проблемні ситуації. Останній компонент пізнавальної діяльності – пізнавальна активність, джерелом якої є пізнавальна потреба. Пізнавальна активність дітей молодшого шкільного віку відзначається здатністю порівнювати попередній досвід з новим, спрямованістю до самостійності в розв'язанні завдань, бажанні проникнути за межі безпосередньо

сприйнятого.

Особливе місце в пізнавальній активності займає творчість, яка розглядається як вищий ступінь прояву пізнавальної активності (Д. Богоявленська, О. Матюшкін, В. Моляко).

Як вважає В. Лозова, пізнавальна активність тісно пов'язана з емоціями, а вольові риси допомагають довести свою правоту, проявити наполегливість у досягненні власних цілей [4].

Необхідною умовою виникнення пізнавальної активності є пізнавальна мотивація. Дж. Брунер говорив, що мотиви учіння не повинні бути «пасивними, вони мають будуватися на активному інтересі» [2]. Отже, щоб діяльність була результативною та ефективною, необхідно створити умови, щоб дитина відчувала, переживала ситуацію успіху.

Отже, пізнавальна активність – інтегративне психологічне складноструктурне утворення, яке включає три компоненти: мотиваційний (пізнавальна потреба, інтерес, позитивна спрямованість до учіння та ініціатива особистості), операційний (мисленнєві операції, пізнавальні процеси) і результативний (психічні утворення, які є результатом прояву пізнавальної активності: поглиблення внутрішніх пізнавальних мотивів, виникнення властивостей, що сприяють прояву пізнавальної активності; становлення потреб, що посилюють пізнавальний інтерес) [5; 6; 7; 8].

Для виявлення рівня сформованості пізнавальної активності В. Лозова виокремлює такі показники: ініціативність, енергійність, інтерес, допитливість, самостійність, саморегуляція, воля особистості, рефлексія діяльності, творчість [4].

Розвиток пізнавальної активності в молодшому шкільному віці сприяє формуванню готовності до енергійного оволодіння знаннями та ефективними способами діяльності, до сприймання нового, стійкості

пізнавальних інтересів, прагнення до дослідження, пошуку рішення, мобілізації морально-вольових зусиль на досягнення цілей пізнання.

Вчені підкреслюють, що сучасна освіта має достатній потенціал для розвитку особистості дитини, якій властива здатність до різного роду когнітивної і творчої сфери діяльності. Найпродуктивнішим шляхом, на думку, Н. Падун, О. Поддьякова, О. Савченко, О. Савенкова, є саме дослідницьке навчання, пов'язане з прагненням одержувати знання про явища навколишнього світу та будувати його образ шляхом орієнтовно-дослідницької (пошукової) діяльності [5; 6; 7; 8].

Визначальною ознакою пошуково-дослідницької діяльності є наявність пошукової активності, яка приводить не лише до здобуття нових знань, а й до освоєння нових способів пізнання, формування допитливості, здатності творчо, самостійно мислити.

У структурі пошуково-дослідницької діяльності (В. Кудрявцев, Н. Лисенко, М. Манєвцова, О. Поддьяков, О. Савенков, І. Стеценко) виділяють такі компоненти: виявлення і формування проблеми, постановка гіпотези, спостереження, досліді, пошук і систематизація інформації, формування судження та висновки.

Рушійною силою дослідницької поведінки є пошукова активність, яка, за думкою О. Савенкова, спрямовується на розв'язання проблемної ситуації або на зміну свого ставлення до неї [7]. Включення механізму пошукової активності породжує дослідницьку поведінку. На думку І. Стеценко, найбільшими цінностями цього процесу є дитяча ініціативність, пошукова активність і нестандартні способи розв'язання завдань» [3]. Тому дуже важливо дорослим (батькам, учителям) не обмежувати пошуково-дослідницьку діяльність, тому що відсутність її реалізації може проявлятися у деструктивній поведінці дитини.

Отже, завданням сучасної освіти є передання ініціативи в організації пізнавальної діяльності дітям; створення умов для їх

саморозвитку, розгортання дослідницької діяльності, задоволення пізнавальної творчої активності, яке дитина отримує в результаті роботи над тим або іншим життєвим матеріалом, самостійного відкриття, розв'язання проблемних завдань, практичних перетворювальних дій. Цінним є те, що діти оволодівають новими знаннями, а також уміннями і навичками їх подальшого самостійного набуття [8].

Учені-психологи Д. Годовікова, С. Ладивир, О. Матюшкін, Н. Лейтес зазначають, що чим раніше навчити дітей організувати власну дослідницьку діяльність, тим вагомішими будуть результати. Нові відкриття, отримані результати заохочують дитину до висування нових цілей, до більш складних і досконалих перетворень. Усвідомлення власної причетності до відкриття нового формує в дитині впевненість у собі, а також бажання здобувати знання, набувати практичних вмінь та переносити їх у повсякденне життя.

Найбільш розгорнуту модель дослідницької діяльності дітей розробив О. Савенков: виділення і постановка проблеми; пошук і висування можливих варіантів рішення; збирання матеріалу; узагальнення отриманих даних; підготовка проєкту (повідомлення, доповідь, макет, схема тощо); захист проєкту. Кожен етап представляв собою логічний ряд, який сприяє розвитку творчих здібностей, набуття дитиною нових знань, умінь, опанування нових способів пізнання – отримання безцінного досвіду самостійної, творчої, дослідницької роботи, який характеризує дитину як справжнього творця [7].

Використання проєктної діяльності в освітньому процесі сприяє виробленню самостійних пошуково-дослідницьких умінь (постановка проблеми, збір та оброблення інформації, проведення експериментів, аналіз отриманих результатів), розвитку творчих здібностей та логічного, оригінального мислення, систематизує знання, формує

позитивне ставлення до роботи, пізнавальні інтереси, бажання приймати сміливі і нестандартні рішення, долучає учнів до розв'язання конкретних життєво важливих проблем [1].

Отже, пошуково-дослідницька діяльність характеризується ініціативністю, свідомістю й активністю суб'єкта пізнання, в якій формуються компетентності дитини через пошук і самостійне відкриття нового.

Список використаних джерел

1. Білик В. Проектна діяльність – основа розвитку творчих здібностей молодших школярів. *Початкова школа*. 2013. № 5. С. 6–8.
2. Брунер Дж. Психология познания. За пределами непосредственной информации. Москва, 1977. 412 с.
3. Крутій К.Л., Стеценко І.Б. Використання технології «Освітня подорож» як форми реалізації партнерської діяльності дитини і дорослого. *Природничо-наукова освіта дошкільників: блоково-тематичне планування на засадах інтеграції та методичні поради*. Запоріжжя, 2018. С.6–27.
4. Лозова В.І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів. Харків, 2000. 175 с.
5. Падун Н. О. Навчально-дослідницька діяльність як засіб формування дослідницьких умінь учнів. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 1. С. 90–93.
6. Поддьяков А. Н. Исследовательское поведение. Стратегии познания. Москва, 2000. 174 с.
7. Савенков А. И. Психологические основы исследовательского подхода к обучению. Москва, 2006. 480 с.
8. Савченко О. Я. Навчальне середовище як чинник стимулювання дослідницької діяльності молодших школярів. *Наукові записки Малої академії наук України*. 2012. №.1. С. 41–49.